

OD SOMBORA DO UPSALE

Vera Obradović je drugo dete Dezidera i Julije Rip (Ripp), rođene Breder (Bröder). Rođena je 8. februara 1922. u Bezdanu. Starija sestra Ružica rođena je 10. septembra 1914. takođe u Bezdanu.

Već 1923. porodica se seli u Sombor. Sestru Ružicu, mladu lekarku, Vera je izgubila 25. marta 1942. u Kolašinu, gde je obešena. Majku je izgubila u Aušvicu, prvog dana dolaska transporta, 2. maja 1944. Otac je umro u logoru Vistergierdorf (Wüstergierdorf), Šlezija, juna 1944.

Vera, jedini preživeli član porodice, vratila se u Sombor i iste, 1945. godine, udala se za Branislava Obradovića. Nastanili su se u Beogradu, gde je završila Ekonomski fakultet i provela ceo radni vek.

Živela sam u srećnoj, sređenoj porodici u lepom gradu Somboru, poznatom po širokim ulicama sa veoma mnogo zelenila, parkova i cveća. Grad je bio znamenit po mnogim kulturnim spomenicima. Bio je to grad učenika; za vreme mog školovanja postojale su Učiteljska škola sa internatom, Realna gimnazija, u kojoj smo moja sestra i ja provele osam godina, zatim Trgovačka akademija i nekoliko osnovnih škola. Između dva rata, u Sombor su se doselili mnogi Jevreji iz okolnih sela i susednih zemalja. Pre deportacije, u Somboru je živelo preko 1200 Jevreja, a pobijeno ih je 836. Postojala je velika sinagoga, kao i posebna bogomolja za ortodoksne Jevreje.

Za vreme školovanja bila sam jedina Jevrejka u razredu. Još pre izbijanja Drugog svetskog rata, počele su antisemitske pojave u školi. U višim razredima, u muškim odeljenjima, bilo je učenika iz okolnih sela, sa pretežno folksdojčerskim stanovništvom. Većina njih bila je već nationalsocijalistički nastrojena.

Mnoge pojave tada još nisam razumela, niti su me roditelji upućivali u političku situaciju, želeći da me poštede zlih misli i događaja. Ipak, jedan događaj je već ukazivao da se dešava nešto ozbiljno. Sećam se da su u našu kuću došli dr Gergelj, lekar, moj stric dr Ripp, takođe lekar i g. Brajer. Bilo je to, mislim, 1939. godine. Povukli su se u salon i dugo razgovarali iza zatvorenih vrata. Svi su nakon tog sastanka bili veoma utučeni. Tek posle rata doznala sam da su, kao grupa Jevreja, odabranih od strane Jevrejske opštine u Somboru, odlazili u Beždan, gde su nosili pomoć u lekovima, hrani i drugim potrebštinama Jevrejima, koji su bila na šlepovima na Dunavu. To su bile izbeglice iz Nemačke i Austrije, koje su želele da Dunavom, preko Crnog mora stignu u Palestinu. S obzirom da su moj otac i stric odrasli u Beždanu, izabrani su u grupu za pomoć izbeglicama. Tražena je dozvola boravka za te nesrećne ljude. Ali, osim humanitarne i lekarske pomoći, ništa drugo nije se moglo izdejsstvovati.

Maturirala sam 1940. godine i sa oduševljenjem pošla u Beograd, gde sam se iste jeseni upisala na Medicinski fakultet. Već oktobra te godine morala sam da se ispišem jer je stupio na snagu „*numerus clausus*“, „*Korošecov zakon*“, kojim je bilo dozvoljeno da se samo 5% Jevreja može upisati na fakultete. Od tada počinju za mene dani progona, muka, hapšenja, pljačke i ubistva.

Moja jedina sestra, dr Ružica Ripp, tek diplomirana mlada lekarka, uhapšena je u februaru 1941. godine i sprovedena u zloglasni zatvor „*Glavnjaču*“. Uhapšena je na beogradskoj železničkoj stanici, jer su kod nje pronašli kompromitujući materijal, štampan u Somboru. Nas dve sestre stanovale smo u Lamartinovoj ulici br. 28, blizu klinike. Tu je Ružica i ranije stanovala kao student, a kasnije kao mlada lekarka. Nakon hapšenja Ružice, u naš stan došao je zloglasni agent specijalne policije Kosmajac, sa još dva agenta. Kosmajac me je ispitivao, ali ja stvarno nisam znala ko je Ružici dao materijal i kome je trebalo da ga preda u Beogradu. Kasnije sam od sestre doznala da ona, i pod batinama, nije nikog odala. Kosmajac me je tako ošamario da sam se zateturala i pala u naručje moje dobre gazdarice Marije. Dozvoljeno mi je da, u prisustvu agenta, posećujem sestru u zatvoru. Svakog dana

nosila sam joj ručak iz Vojvodanske studentske menze. Sestra je puštena iz zatvora tri dana pred napad na Beograd.

Bombardovanje 6. aprila 1941. godine sestra i ja doživele smo zajedno u Beogradu, a tek krajem aprila stigle smo u Sombor. Već maja meseca iste godine, Ružica se vraća u Beograd na poziv Komunističke partije, čiji je član bila od 1939. godine. Međutim, Ružica je morala da napusti Beograd, pošto je njen dosije iz zatvora predat policiji, pa je pretila opasnost da ponovo bude uhapšena. Otišla je u Crnu Goru.

Posle ustanka u Crnoj Gori, Ružica iz Podgorice odlazi u Kolašin. Bila je jedini lekar u Komskom odredu, gde je lečila ranjenike, organizovala bolnicu u Kolašinu i držala kurseve za bolničarke. Četnici su je zarobili u Crkvini, gde nije htela da napusti ranjenike. Odvedena je u kolašinski zatvor i osuđena na smrt vešanjem. Obešena je 25. marta 1942. godine. Mi smo za tu tragediju doznali iste godine, ali ne i celu istinu – samo toliko da Ružica nije više među živima. Moji roditelji su doznali za smrt kćerke još pre transporta u logor.

BEZ REČI OPROŠTAJA

Za vreme mađarske okupacije, mog oca su često odvodili na prisilni rad. Nakon ulaska Nemaca u Mađarsku, 19. marta 1944. godine, već početkom aprila odveli su ga u Bačku Topolu, pa u Bajju, a zatim u Aušvic; odatle u Vistergirsdorf. Poslednji put sam ga videla u Bačkoj Topoli 29. aprila 1944. godine, gde sam i ja provela jednu noć u transportu pre odvođenja u Aušvic. Uspela sam da dođem u kontakt sa ocem. Predala sam mu hranu, koju smo prethodnog dana poneli sa sobom iz Sombora. Otac je teško podneo saznanje da smo majka i ja dospеле u logor. Jedva smo uspeli da izmenimo nekoliko reči pošto me je stalno molio da se sastane sa mamom. Nisam se ni oprostila sa tatom, a već sam hitala po mamu. Međutim, stražar je bio nemilosrdan i nije dozvolio da izađemo iz barake. Na našu žalost, nismo se oprostile od oca koji je ostao čekajući na nas.

Iz Bačke Topole smo, u zoru 29. aprila 1944. krenuli vagonima u Aušvic. Moja mama je imala 49 godina. Još u Somboru izdvojene su za rad žene od 15 do 45 godina. Da bismo ostale zajedno, mama je izjavila da ima 45 godina. Na žalost, veoma kratko smo ostale zajedno. Već 2. maja stigle smo u Aušvic. Dočekaó nas je SS lekar sa svitom SS-ovaca. Kasnije smo saznale da je to bio dr Mengele. Naš transport, kao prvi iz Mađarske, brojao je oko 3 000 ljudi. Podeljeni smo u dve grupe. Bila sam na onoj strani koja je trebalo da ode pravo u smrt, u

gasnu komoru. Nas nekoliko mladih devojaka Namac je prebacio na drugu stranu, što je značilo živeti još izvesno vreme. Pošto su me odvojili od mame, zvala sam je i vikala iz sveg glasa: „Mama, dođi ovamo!“ Mama je prišla, uz ovu grupu i čvrsto smo se držale za ruke, ali ona je bila šesta u redu! Nisam znala da je kod Nemaca petored pravilo za prebrojavanje. To sam tek kasnije saznala, kada smo svako-dnevno stajale satima u zoru i pri povratku sa rada, dok je trajao „celapel“ (prebrojavanje). Kada je Namac došao, pitao je ko je šesti? Moju mamu su odveli natrag, u onu grupu. Tog dana je ubijena i spaljena. Ni sa njom se nisam oprostila. Uvek sam bila ona koju su moji roditelji poslednju videli. Ja sam preživela, a 48 članova što bliže, što dalje porodice je stradalo.

BEŽANJE OD DR MENGELEA

U Aušvicu sam bila od 2. maja 1944. godine i prošla svu proceduru ulaska u logor. Utetovirali su mi na levoj ruci broj 81113. Posle karantina određena sam na rad u Union-Weberei. To je bila radionica za vojnu industriju. Početkom avgusta razbolela sam se od trbušnog tifusa. Smeštena sam u revir (tzv. bolnica), u baraci za infektivne bolesti. Lečenja i lekova nije bilo. Ne znam kako sam se zalečila, jer sam ranije napustila bolnicu zbog čestih selekcija. U tome mi je pomogla jedna lekarka iz Sombora (znam samo da se zvala Ibika). Smeštena sam u „Šonungsblok“, posebno odeljenje za rekonvalescente. Izbegla sam selekciju u bolnici, ali dr Mengele je ubrzo došao i u ovaj blok. Spasla sam se iskočivši kroz prozor. Skrivala sam se dok nije završena selekcija.

U bloku za infektivne bolesti bili su smešteni oni koji su болоvali od šarlaha, difterije, trbušnog tifusa i ostalih zaraznih oboljenja. Mnogi koji su preboleli jednu zaraznu bolest, razboleli bi se od druge, ukoliko nisu stekli imunitet, i veoma brzo su umirali. Preživeli rekonvalescenti, koji su uspeali da prebole zarazu, bili su primorani da daju krv, da bi se pravila vakcina za nemačke vojnike. Dr Mengele je bio neumoran, stalno je vršio selekcije, ukoliko nije bio zauzet „naučnoistraživačkim radom“, i to vivoeksperimentima i sa blizancima. Vršljao je po bolnici – reviru i blokovima, izdvajao je slabe i bolesne i slao ih u gasnu komoru. Od navedene kategorije selektiranih nije imao materijalne koristi. Sa novopridošlima bila je druga situacija: oduzimali su im zlato, predmete od vrednosti. Ni ovim plenom nije bio zadovoljan. Navodno je govorio: „Bei der Familie Wallenstein ist viel mehr

Gallenstein, als Edelstein". (Kod porodice Valenštajn mnogo je više kamenja iz žuči, nego dragog kamenja.)

Krajem leta 1944. godine, u Birkenau je stigla međunarodna komisija Crvenog krsta. Logor je prethodno bio očišćen i ukrašen cvećem i travnjacima. U Birkenauu nikad nije bilo ni travčice, jer čim bi nikla, logorašice bi je pojele. Ispred baraka nije bilo naslaganih leševa, niti su krematorijumi radili, a do tada su radili i danju i noću, kada su stizali transporti. Gosti su prošetali kroz Potemkinovo selo. Za prikazivanje logorske idile izabrane su logorašice koje su bile u kakvoj-takvoj snazi i još uvek zadržale ljudski lik. To su bile radnice po blokovima: spremačice (Stubendienst), pisarke (Schreiberinnen) i ostale. Obučene su bile u nove prugaste logorske uniforme sa maramama na glavi, čiste i umivene. Ženski orkestar je svirao neku lepu muziku. Mi, ostale logorašice, koje smo ostale u logoru, bile smo zatvorene u barakama, imale smo blokšpere (Blocksperr), jer smo bile kost i koža., tzv. „muzulmani“, što je značilo da nismo smele da se pojavimo. Međunarodna komisija Crvenog krsta je prošetala kroz logor i možda nije htela ili nije smela da uoči logorsku stvarnost. Mi, koje smo bile zatvorene u barakama, nismo smele ni da se čujemo, a kamoli da progovorimo i ukažemo na naše muke, patnje i ubijanja, kako bi i ostali svet doznao istinu o Aušvicu-Birkenauu.

OD LOGORA DO RUDNIKA

Iz Aušvica sam, posle selekcije 28. oktobra 1944. transportovana u logor Bergen-Belzen, gde sam stigla početkom novembra. Tu sam provela oko sedam nedelja; nismo radile, dane smo provodile u barakama, uz minimalnu količinu hrane. Ovamo sam stigla zajedno sa Evom Timar-Balog. Sredinom decembra sprovedene smo u Braunšvajg na čišćenje ruševina pod veoma teškim uslovima. Sa Evom sam bila zajedno sve dok nju nisu izdvojili u Braunšvajgu, februara 1945. godine.¹ Posle rastanka sa Evom, bila sam veoma usamljena. Eva je bila bolesna i slaba, svi smo verovali da je to selekcija teško bolesnih koji su bili izdvojeni za transport. Mislila sam da je više nikad neću videti. Jedino sam se sa njom oprostila, odnosno ona se oprostila od nas, od šačice preostalih Somborki. Na obostranu sreću, ponovo smo se srele u Somboru, krajem septembra 1945. godine.

¹ v. „Mi smo preživeli“, knj. 1, str. 84–85

Još sam izvesno vreme ostala u Braunšvajgu. Čistile smo ruševine u centru grada, poluobučene, izgladnele, na snegu, po ciči zimi. Spavale smo u štali na golom betonu, u konjušnici SS-oficira.

Dr Ružica Rip, starija Verina sestra, obešena je 1942. u Kolašinu

uske hodnike od soli. Radila sam na strugu, prvi put u životu. Nisam imala više od 30 kg, bila sam puna vašiju, šugava. Večito gladna, neispavana, drhtala sam u tankoj haljini. Bilo nam je zabranjeno da usput razgovaramo, a naročito u hali, za vreme rada. Ukoliko su neku logorašicu zatekle „aufzcerke“ (SS nadzornice), samo bi zapisale broj, a u logoru su nas besomučno tukle.

NISAM PREPOZNALA SEBE

Pošto su se savezničke trupe približavale Beendorfu, ponovo su nas strpali u vagone 8. aprila 1945. godine i vozili na sever Nemačke. Put nas je vodio preko Magdeburga, Vitenberga, do Hamburga. Ukupno je u tom povlačenju bilo oko 750 žena i preko 2 000 muškaraca, od tog broja nekoliko stotina Jevrejki. Od 8. aprila do 2. maja, od 2 770 logoraša umro je svaki peti.

Stigli smo do Hamburga, gde smo bili smešteni u kasarne. Grad je bio u ruševinama. Ponovo su nas potrpali u vagone, ali sada samo po 50 žena u jedan vagon, što nas je iznenadilo, a posebno to da su nas pratili stari vermahtovci – veterani iz svetskih ratova. Kod Padeborga smo prešli u Dansku. Tu su nas preuzeli predstavnici švedskog Crvenog krsta i smestili u čiste, lepe vagone. Lepo su nas dočekali – sa sendvičima! Još istog dana stigli smo u Švedsku, u Malme, baš 2. maja 1945. godine, na dan našeg dolaska u Aušvic i godišnjicu smrti moje majke. O nama je dalje brinuo švedski Crveni krst. Spasao nas je grof Folke Bernadote, član švedske kraljevske kuće.

U Malme smo stigle propale, umorne i izgladnele, jer smo na putu jedva imale hrane, a i vodu smo retko dobijale. Predstavnici švedskog Crvenog krsta razdvojili su nas po nacionalnoj pripadnosti: Francuskinje, koje su bile u većini, Poljakinje, Čehoslovačkinje, Mađarice, i dr. Od Jugoslovenki ja sam bila jedina; više nisam pripadala mađarskom transportu, jer sam imala mogućnost da se sama opredelim. Bila sam toliko slaba da su me na rukama nosili do kupatila. U Malmeu su nas smestili u Tenis-stadion, u najstroži karantin. Posle kupanja i dezinfekcije, obučene smo u čista, nova odela. Bila sam pod stalnom lekarskom kontrolom, jer mi je život visio o koncu. U Tenis-stadionu, na zidovima su bila velika ogledala. Kada bih prolazila i pogledala, učinilo mi se da vidim neki poznati lik; u stvari, sebe nisam prepoznala. Poslali su me na oporavak u Osbi, pokrajina Skone, na jugu Švedske, gde sam postepeno došla k sebi, jer je moj organizam prihvatio uzetu hranu. Izaslanik jugoslovenske ambasade uručio mi je izvesnu novčanu pomoć. Od njega sam doznala da u Švedskoj, naročito u Upsali ima mnogo bivših logoraša Jugoslovena. To su bili naši logoraši iz Norveške, koji su uspeali, uz pomoć dobrih ljudi, da prebegnu u Švedsku.

KAO KOD KUĆE

Posle oporavka u Osbiji, prihvatila sam poziv nekih drugova Jugoslovena i došla u Upsalu. Prvog dana po dolasku u Upsalu javili su gospodinu Hugu Valentinu, profesoru istorije na Univerzitetu u Upsali, da je stigla jedna logorašica koja je preživela Aušvic. Istog dana želeo je da me upozna, jer su strahote logora, tekstom i slikom, obelodanjene u švedskim novinama. Šveđani nisu ratovali sto pedeset godina i bili su užasnuti slikama i izjavama preživelih žena logorašica. Profesor je telefonom zamolio da me odmah dovedu u njihov stan.

Dočekali su me raširenih ruku i rekli: „Od sada ćeš biti naše drago dete“. Na tu njihovu nežnost nisam mogla ništa da odgovorim, samo su mi suze potekle, jer sam ponovo osetila roditeljsku ljubav. Ti divni ljudi postali su mi poočim i pomajka, a zvala sam ih Onkl Hugo i Tante Fani. Imali su tri ćerke, dve su bile udate, a najmlađa Suzana bila je mojih godina. Onkl Hugo me je zaposlio u Biološkom institutu, gde su radile uglavnom izbeglice iz Nemačke i Austrije. U Institutu sam se sprijateljila sa mnogim prijatnim ljudima. Upsala je divan grad, sličan mom Somboru, sa puno parkova, zelenila i cveća, mnogo učenika i studenata. Onkl Hugo me je upisao na Biološki fakultet u Upsali. Nisam mogla da se upišem na Medicinski fakultet, što je bila moja želja, jer je strancima bila potrebna posebna dozvola švedskog kralja Gustava V. Odobrena mi je stipendija u visini moje plate u Institutu. Sa Onkl Hugom i Tante Fani održavala sam prisne kontakte sve do njihove smrti. Oni su i dalje brinuli o meni šaljući brojne pakete. Kada je Onkl Hugo umro, Jevrejska opština u Upsali pisala je u svom biltenu o njegovim dobrim delima.

U međuvremenu pružila nam se mogućnost da pošaljemo radiotelegram za Jugoslaviju. Javila sam se mojoj velikoj ljubavi iz školskih dana. Dobila sam odgovor da se odmah vratim i da me čeka.

NAJZAD U SOMBORU

Prvim transportom mi, Jugosloveni – bilo nas je oko 1 200 logoraša i logorašica – 24. avgusta 1945. godine krenuli smo u svoju domovinu. Stigla sam u Sombor tek 10. septembra. Od svoje porodice nikog nisam zatekla, osim mog strica, očevog jedinog brata dr Nikolu Rippa, lekara u Somboru. U Novom Sadu sam zatekla sestru od tetke, Irenu Ungar, udatu Fišer, takođe preživelu logorašicu iz Aušvica.

U našu kuću nisam mogla da uđem jer je u njoj grad Sombor smestio Dom za stare (tada su ga zvali „Ubogi dom“).

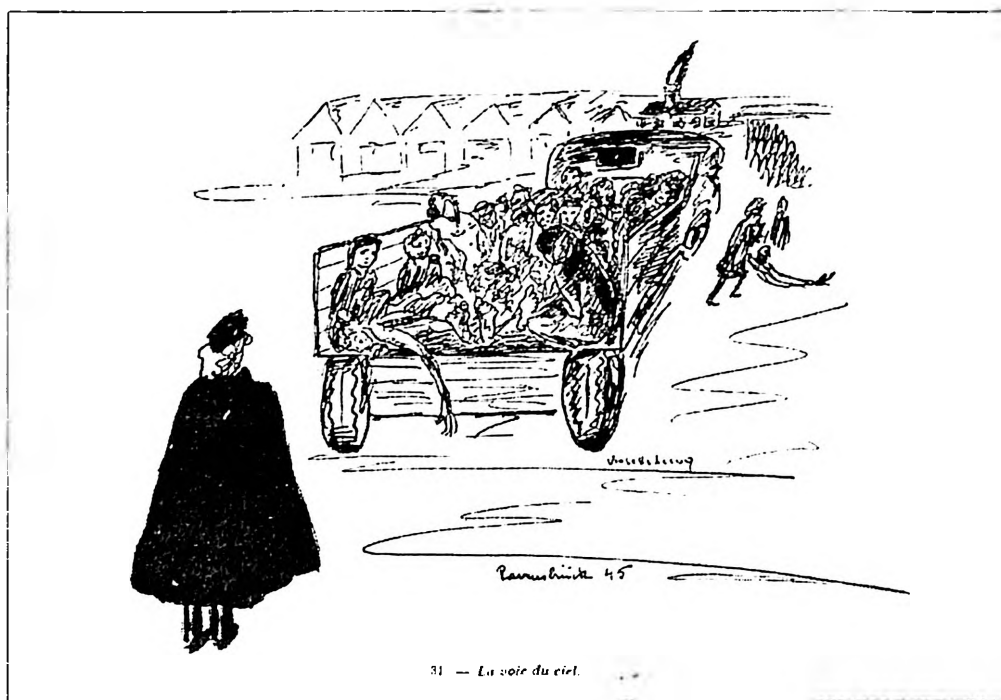
Kada su nas iz Sombora prisilno odveli, u našu kuću odmah se uselio šef kontraobaveštajne službe Ištvan Bodi, poznati mađarski zločvor. Pre oslobođenja Sombora, sve što je u kući zatekao, šest soba nameštaja i kompletno opremljenu kuću, natovario je u kamione i odneo u Mađarsku, u mesto Bačalmaš (Ba'csalmás). Po povratku u Sombor, susedi su me obavestili o tome. Molbom sam tražila pasoš i dozvolu da odem u Bačalmaš po stvari. Naše vlasti mi to nisu dozvolile, nisam došla pasoš pa nisam mogla otići po otetu imovinu naše porodice.

Nakon povratka u Sombor, zaustavila me je jedna potpuno nepoznata žena, predstavila se i saopštila mi da je za vreme rata živela u Kolašinu kao učiteljica. Četnička vlast joj je naredila da sa decom iz osnovne škole prisustvuje izvršenju smrtne kazne vešanjem dr Ružice Ripp.

Od užasavajućeg i bolnog saznanja nisam znala gde da krenem na ulici, niti gde sam pošla, zavrteło mi se u glavi. Mada naviknuta na neđaće, na takav sadizam bila sam potpuno nepripremljena, čak i posle pet koncentracionih logora. Mislila sam da mi je sestra streljana ili možda poginula u borbi, jer je pošla u partizane da leči ranjenike. Moja sestra Ružica bila je jedini lekar-žena koja je na tako svirep način završila svoj život, sa nepunih 28 godina.

U oktobru 1945. godine udala sam se za moju prvu ljubav, Branislava Obradovića, sa kojim i sada živim u srećnom braku, već 56 godina.

Nakon udaje studirala sam i diplomirala na Ekonomskom fakultetu u Beogradu. Posle završenih studija radila sam u Saveznom zavodu za statistiku i u Saveznom zavodu za zdravstvenu zaštitu u Beogradu.

Put ka nebu...

Iz zbirke crteža Violette Lecoq, učesnice francuskog pokreta otpora, zatočenice broj 24571 u logoru Ravensbrik